

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ BÖLÜŞÜM, BİRİKİM VE BÜYÜME

(ERİNÇ YELDAN)

Erinç Yeldan'ın bu kitabında Türkiye'nin küreselleşme süreci kabaca ülke ekonomisinde bölüşümü, birikimi ve ekonominin küreselleşme sürecinde nasıl bir büyüme gösterdiğini kaleme almaktadır.

Bilindiği üzere ikinci dünya savaşından sonra Amerika'nın Bretton woods kasabasında yapılan ve kasabayla aynı adı taşıyan anlaşma tüm dünyada küreselleşme döneminin başladığı an olarak görebiliriz. Yapılan anlaşmaya göre küresel para birimi olarak dolar seçilerek, bu anlaşmadan önce tüm dünyada ticaretin altın standardına göre yapılıyor olması değişiklik geçirerek ülkemizde bu anlaşmaya uymuştur.

Ülkemizde ilk olarak küreselleşme evresi 1980-1983 dönüşümü ile başlamış, 1989-1990'da da tamamlanmıştır. Bu süreçte ülke ekonomisinde öncelikle mal piyasaları dış pazara açılmış ve ticaret kotaları altındaki ithalat politikası serbestleştirilmiştir. Döviz kuru yüksek bir devalüasyonla esnekleştirilmiş ve teşviklerle sanayi ihracata yönlendirilmeye çalışılmıştır. 1990'lı yıllardan sonra ülke ekonomisi tamamen dışarı açık konuma gelmiştir. 1970-1980 arası uygulanan genişletici para, faiz ve döviz politikaları sonucu büyüme ve cari açığı beraberinde getirerek bunlarda cari açıkları destekleyecek sermaye girişleri ve dış borçlanmaya sebep olmuştur. 1990'dan sonra ise bu siste doğrudan sermaye girişleri vasıtasıyla büyüme, bu büyüme de ise cari açık ilişkisine bağımlı kılınarak ulusal ekonomideki büyüme ve birikim süreçleri tamamıyla dış sermayenin eline bırakılmış bir durumdadır. Uzun erimli olmayan bu büyüme stratejileri her defasında derinleşen ekonomik krizler(1980, 1994, 1999) ve yüksek oranlı devalüasyon ile hizaya getirilen döviz kuru ile kesintiye uğramıştır. 1980-1990 arası dönemde ithalattaki korumalar 24 Ocak kararları olarak bilinen kararlarla kaldırılarak dünya ekonomileriyle dışa açılarak mal ve finans piyasalarıyla eklemlenmeye gidildiği yıllardır. Bu dönüşün temel amacı ise bir yandan ulusal ekonominin birikim ve kaynakların dağılımı mekanizmalarında Pazar fiyatlarının belirleyici unsur oluşturması, mal ve hizmet piyasasının ihracatını arttırmaya yönelik yoğun bir devlet desteğiyle dışa açılma stratejisidir. Bunun sonrasındaki dönemlerde ise dışa açılım öncelikleri reel üretim sektöründe değil, finans ve kambiyo hizmetlerinde kapsayacak politika değişiklikleriyle biçimlenmiştir.

Buraya kadar kitapta kısa olarak yıllar bazında küreselleşme sürecine kabaca nasıl dahil olduğu anlatılmaktadır. Fakat ülkenin yıllar bazında bu sürece nasıl dahil olduğunu anlatmak derinlemesine bir analiz olamamakla beraber kitapta bu dönem 3 açıdan yaklaşılarak

Aposteriori tarafından yazıldı.

Pazar, 04 Ocak 2009 00:28 - Son Güncelleme Pazartesi, 03 Mayıs 2010 17:11

derinleştirilmeye çalışılmıştır. Bunlar sermaye ve ücretli emeğin konumu, iktisadi artığın yaratılması ve transferi sürecinde devletin konumu. Finansal serbestleştirme süreç, ve rant ekonomisinin yükselişi olarak bu 3 faktör açısından derinlemesine analiz yapılmaya çalışılmıştır. Son olarak 2000 sonrasında uygulanan politikalara da istikrar arayışları ve enflasyonu düşürme programı çerçevesinde açıklanmıştır.

Sermaye ve ücretli emeğin konumu açısından yapılan incelemede 1980 sonrası dönemde iç talebe dönük, ithal ikameci sanayi yapısından giderek uzaklaşarak ihracata yöneldiği ve dış pazarlarla eklemlenme içine girdiği bir dönem yansıtılmaktadır. Bu dönemde ücret, istihdam ve yatırım arasında nesnel bir bağlantı kurulamamıştır. Ücretlerin genel bir dalgalanma içerisinde gittiğini bu dalgalanların şiddetinin 1980 sonrasında daha da arttığı gözlenmektedir. Reel emek üretkenliği artışı ise daha düzenli bir seyir halindedir. Ancak emek üretkenliği 1970 yıllarda daha yavaş iken 1980 sonrasında daha hızlı bir artışa girdiği ortadadır. Reel emek üretkenliği 1997'de 1980'lerde ki oranlarına nazaran 2.5 kat artmasına karşın reel ücret gelirleri 1980 sonrası düşüş içerisinde geçerek reel emek üretkenliği artışının gölgesinde kalmıştır. Küreselleşen Türk işgücü piyasalarında ücretlerin üretkenlik kazanımlarıyla olan birlikteliği 1980 dönüşümü ile kopararak 1950'den bu yana gelen artış trendi terk edilmiştir. Bunun yanında 1980'ler boyunca sürdürülen ihracata yönelik büyüme stratejisi, gerekli sanayi yatırımlarını ve istihdam ile ücret geliri artışlarını gerçekleştirilememiş ve 1980'lerin sonlarına doğru sürdürülemez bir noktaya ulaşmıştı. 1990'larda gözlenen yeni popülizm dalgası sanayi sektörlerinde hızlı bir ücret maliyeti artışını beraberinde getirmişti. Bu tür gelişme ise ücret daralmasına dayalı ihracata yönelik birikim sürecinin sonuna gelindiğinin habercisidir. 1989 sonrasında ücretler reel olarak neredeyse iki misli artarken özel sermaye gelirlerinde bir gerilemenin söz konusu olmadığı tersine mark-up güvencesiyle özel imalat sanayinde karlılığın korunduğu görülmektedir. Nitekim ortalama kar marjları 1989-1993'te %39.6 ya 1994 krizi koşullarında ise %47 ye fırlamıştır. Öte yandan enformel sektörde istihdam bahsedilen dönemlerde de sürekli bir artış trendi içerisinde girmektedir. Bu durum emeğin verimliliğini azaltmakla beraber 1996 yılının verilerine göre %57 oranında çalışan işçiler herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna üye değildir. Yani kayıt dışı sektörde istihdam edilmektedir.

Sonuç olarak ise 1980-1997 yılları arasında dışa açılımın yaratması beklenen rekabet baskısının tersine, ülkemizin imalat sanayi sektörlerinde kar marjlarının yükselme eğilimi içerisinde olduğu gözlenmektedir. Kamu sektörünün fiyatlandırma ve teşvik sisteminin yol açtığı kamu sistemi açıklarının sermaye gelirlerinin korunmasına yönelik bir transfer mekanizması olarak çalıştığını vurgulamaktadır. Ücretli emeğin sendikal ve politik hareketinin sınırlandırılması; ihracat gelirlerine yönelik yoğun bir vergi iadesi ve teşviklendirilmiş kredi kullanımını sisteminin uygulamaya konulması; işgücü piyasalarının giderek marjinalleştirilmesi ve bir rant transferi olarak işleyen özelleştirme uygulamaları gibi unsurlar içeren bu transfer mekanizmalarının dönemin koşullarını açıkça gözler önüne sermektedir.

1990'lı yıllardan itibaren derinleşen kriz ortamının başlıca sorumluluğu doğrudan doğruya kamu kesiminin açıklarına bağlanmaktadır. 1980'lerin sonunda tıkanan ve emek lehine dönüşmeye yönelen bölüşüm ilişkilerini sermaye kesimi açısında hazmedilebilir kılmaya yönelik bir unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Gerçektende ulusal ekonomide iktisadi artığın sermaye kesiminde birikimini sürdürebilmesi için özel sermaye gelirlerinin beslenmesine olanak sağlayan bir dizi rant aktarımı ve kaynak transferi süreci 1990'lar boyunca kamu kesimi açıklarının ardındaki en önemli unsurları oluşturmuş ve kamu kesimi borçlanma gereğini besleyen temel mekanizmaları ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte giderek derinleşen kamu açıklarının finansman biçimleri ise dönem içinde farklılaşarak ulusal gelirin bölüşümünde belirleyici bir rol oynamıştır. Sonraki süreçte ise kamu kesimi iç borçlarını menkul kıymetlendirilmeye başlanmış; hazine bonusu tahvil ihraç ederek pazarlamıştır.

Yukarıda ki olayların hemen ardından ise ekonomi finansal serbestleştirme süreci ve rant ekonomisinin yükseldiği bir döneme girmiştir. 1989 yılında yürürlüğe giren 32 sayılı 'konvertibiliteye geçiş' kararı gösterilebilir. Bu kararlar sermaye hareketlerinin dış liberalizasyonu sağlıyor; ve uluslararası finansal sermayenin Türkiye'ye giriş ve çıkışına konan her türlü kısıtlama kaldırılıyordu. Ancak daha ürün piyasalarında yeterli rekabetçi ortam sağlanmadan ne dış ticaret kalemlerinde olumlu sonuçlar alınmadan atılan bu adımın karar alıcıların elinden kısa dönem aletleri(döviz kuru, faiz haddi gibi) alarak manevra yeteneklerini sınırladığı; ve Türkiye'nin yapısal nitelikli sorunlarını daha da keskinleştirdiği çok geçmeden görülecektir. Bu süreç boyunca 1981'de faiz hadlerindeki sınırlamalar kaldırılmış; 1984'te döviz alım satımı serbestleştirilmiş; 1989'da da kambiyo kontrolleri tamamıyla kaldırılarak yurt içi-dışı sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. Ulusal finans piyasalarına yönelik olarak 1986 yılında sermaye piyasası kurulu oluşturulmuş ve İstanbul menkul kıymetler borsası(yeniden) kurulmuştur. Öte yandan merkez bankası 1987'de açık piyasa işlemlerini başlatmıştır. Bu süreç sonunda ulusal ekonominin dışa bağımlılığı artmış reel üretim yapısı dalgalanmaya itilmiş ve rantiyer tipi davranışlar beslenerek gelir dağılımının bozulması sonucunu doğurmuştur.

Bu dönemde Türk finansal sisteminin gelişimini belirleyen 3 ana süreç vardır: birincisi finansal serbestleşme çerçevesinde geliştirilen araçların çoğunluğunu kamu kesimi açığının finanse edilmesi için yaratılan menkul değerlerin oluşturması; ikincisi TL'nin yabancı para birimleri ile ikamesinin doğurduğu tehdit(dolarizasyon) ; üçüncüsü spekülative kısa vadeli sermaye hareketlerinin ulusal finans piyasalarında ve giderek reel ekonomide neden olduğu istikrarsızlıktır. Finansal derinleşme sürecinden beklenen ulusal tasarruf ve yatırım davranışlarının uyarılması ve ulusal yatırımlara aktarılacak fonların arttırabilmesiydi. Fakat veriler bu beklentinin gerçekleşmeden çok uzak olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunun yanında bu süreçte ulusal yatırım havuzuna reel bir katkı yapmak yerine, spekülative nitelikli birimleri finanse ettiği açıkça görülmektedir.

Uluslar arası sermayenin konumu ve sıcak para girişlerine dayalı büyüme sürecinde ise

Aposteriori tarafından yazıldı.

Pazar, 04 Ocak 2009 00:28 - Son Güncelleme Pazartesi, 03 Mayıs 2010 17:11

Ülkemizde ödemeler dengesi sermaye hareketleri 1990'lı yılların başlarında bütünüyle serbestleştirilmiştir. Bununla birlikte dış sermaye hareketleri ile ilgili bütün kontroller ve denetim kaldırılmış ve Türk finans piyasaları kısa vadeli sıcak paranın spekülasyonuna açılmıştır. Böylece ulusal piyasalarda döviz ve faiz kuru birbirine bağlı hale gelmiş ve merkez bankasınca birbirinden bağımsız biçimde birer politika aracı olarak kullanılabilme olanağı yitirilmiştir. Kısa vadeli (spekülatif) yabancı sermaye bir yandan kamu açıklarını 'dış tasarruflar' biçimiyle finanse ederken bir yandan da ulusal ekonominin ithalat ve tüketim hacmini genişletmektedir.

Sonuç olarak uluslar arası sermaye hareketlerine 1990 yılından itibaren sağlanan denetimsiz serbestleştirme deneyiminin Türkiye ekonomisinde yaşanan istikrarsızlık sürecinin ana eksenini oluşturmaktadır. Finansal serbestleştirme sürecinde Türk bankacılık sisteminde ise ana görevi doğrudan dışarıdan borçlanma yetisini kaybetmiş bulunan kamu kesimine aracılık yaparak, kamu sektörü borçlanma gereğini finanse etmek olduğu söylenebilir. Nihai sonuç ise finansal derinleşme süreci Türk ekonomisinde hem bankacılık hem de reel üretim kesimlerinde rantiyer tipi, spekülatif birikim anlayışının yükselmesine yol açmış ve kısa dönemli finansal yatırım hesaplarının, uzun dönemli finansal yatırım hesaplarının uzun dönemli sabit sermaye yatırımlarına görece önem kazanması sonucunu doğurmuştur. Böylece 2000'li yıllara istikrarsızlığa sürüklenmiş makro dengeleri, bozulan gelir dağılımı ve kamu bürokrasisinin yığın koşulları altında yeni bir istikrar programı gerekliliği doğmuştur.

1998 Asya ve Rusya krizlerinden de olumsuz etkilenerek ağır bir daralma içine itilmiştir. 1998'in ikinci yarısından itibaren derinleşen ekonomik kriz bir yandan söz konusu dışsal şokların bir yandan da 1990'lar boyunca sürdürülen dışa bağımlı yapay büyüme stratejisinin ve çarpık toplumsal bölüşüm ve birikim mekanizmalarının artık tıkanmış olmasının bir sonucuydu. Kamu kesimi tasarruf ve yatırım yapamaz hale gelmiş; özel sektör birikim tercihleri giderek reel üretici sektörlerden uzaklaşarak spekülatif rantiyer tipi birikim alanlarına yönelmiş ve işgücü piyasalarında marjinalleşme ve kuralsızlaştırma artarken toplumsal gelir dağılımında ciddi biçimde bozulmaya itilmiştir. Başbakanlık hazine müsteşarlığı ve T.C. merkez bankası tarafından ortaklaşa IMF'ye sunulan 9 Aralık 1999 tarihli niyet mektubu böyle bir stratejinin ilk adımları olarak değerlendirebilir. Niyet mektubu, Türkiye ekonomisinin 2000'li yılların başındaki birikim ve büyüme stratejisini de ortaya koyuyordu. Enflasyonu düşürme programının ana hedefleri 3 ana başlık altın toplanmıştı; Kamu kesimi (Maliye Reformu); Döviz kuru nominal çıpasına dayalı para programı ve sosyal güvenlik, özelleştirme ve tarım kesimine yönelik yapısal değişimlerdir. Programının enflasyon hedefleri altında kamu kesimi dengesinin amacı 2000 – 2002 yılları arasında fiyat enflasyonunu kademeli olarak azaltmayı planlamıştır. Para ve döviz politikaları konusunda ise para ve döviz kuru gelişmelerinin önceden tahmin edilebilir kılınmasıyla yerli ve yabancılar için finansal yatırımların getirisi üzerindeki belirsizliğin azaltılması temel amacı teşkil etmektedir. Yapısal düzenlemeler konusunda ise "Yapısal" nitelikli düzenlemeleri, maliye politikası hedeflerini desteklemek için özelleştirme uygulamalarına ek olarak tarımsal destekleme, sosyal güvenlik, kamu maliyesi ve bankacılık sisteminde denetim ve gözetim konularını içeren bir dizi yapılanmayı ihtiva etmektedir. Sonuç olarak 2000 istikrar programının içerdiği teknik gereklere 2000 yılı genelinde uyulduğunu söyleyebiliriz.

Aposteriori tarafından yazıldı.

Pazar, 04 Ocak 2009 00:28 - Son Güncelleme Pazartesi, 03 Mayıs 2010 17:11

Programın “ özelleştirme” hedefleri ve tarım, bankacılık gibi bazı alanlardaki “yapısal” nitelikli düzenlemeleri daha tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olmasına karşın maliye ve para politikaları teknik hedefler ile uyum içerisinde çalıştırılmıştır. Döviz kuru sepeti yıllık aşınma hedefi içerisinde tutturulmuştur. Yıl boyunca fiyat hareketleri, arzulanan düzeyde olmamasına karşın genelde bir düşme eğilimine girmiş ve faiz hadleri hızla gerilemiştir. İşçi ücretleri ve maaşların genelde hedeflenen enflasyona göre ayarlanacağı ilkesi kaçınılmaz olarak reel ücret gelirlerinin de gerilemesi sonucunu doğurması muhtemeldir. Programın gelir dağılımındaki bozulmaya yönelen sonuçları daha uzun erimli olumsuz etkiler içermektedir. Gittikçe çözülen orta sınıfın kendini yenileyebileceği tek alan olan eğitim olanakları giderek özelleşmekte ve kamu alanının sınırları dışına çıkmaktadır. Böylece bir yanda elit ve özelleştirilmiş, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanan, daha dar bir kesimin artan refah payı, öbür yandan da doğrudan doğruya kendisini iç borç ve faiz ödemelerinin faiz ödemesiyle sınırlandırmış, bir kamu bütçesinden yeterli pay almaktan uzak, marjinalleşmiş yığınların birikmiş sorunlarıyla uğraşan bir toplumsal bölüşüm açmazı ile karşı karşıya kalacağı açıktır. Ülkemiz maalesef 2000’li yıllara böylesine çarpık bir büyüme ve istikrar modeliyle girmiştir.